

OB STOLETNICI ROJSTVA

SIMONA GREGORČIČA

15. X. 1844.

15. X. 1944.

Joža Lovrenčič:

Simonu Gregorčiču ob stoletnici rojstva

Praznik našega pevca, bratje, slavimo.
V praznik stoletni, kar je nebo nam poslalo
v raju planinskem izvoljenca, ki mu je dalo
tako srcé, da za ves rod je bilo,
venec spletimo ljubezni v vezilo
in tam gori na gričku ob Soči,
mrtvim živo šumljajoči,
se poklonimo:
Praznik Tvoj, pevec naš, danes slavimo!

Sto let, sto dolgih, dolgih let mineva,
Imel naš narod v njih ni ur veselih,
Mučenec pil je le bridkosti kelih,
Očakajoč, v okovih rob, rešitve dneva.

Na prošnje klice ni bilo odmeva,
Grom iz oblakov črnih, pobesnelih
Razlegal se je po vaseh in selih
Enako, ko da k smrti nam prepeva.

Gorje z obupom je naš rod objelo:
O Bog, kaj res na veke bo trpelo
Razpetje in ne bo še konec ran?

Čarobno je tedaj v naš svet zapelo
In klicalo: »O narod, v prah teptan,
Čemu obup? Tvoj je — vstajenja dan!«

Praznik našega pevca danes slavimo,
v praznik stoletni se mu poklonimo
bratje Slovenci,
in na gričku ob Soči pri svetem Lovrenci
združeni v slogi se mu oddolžimo:
Naš čolnič pogube otmimo!

Dr. Anton Kacin:

Zadnja leta Gregorčičevega življenja

Zadnja leta svojega življenja je Simon Gregorčič preživel v Gorici, kamor se je preselil l. 1903. Na Gradišču, kjer je bival več kot dvajset let (od srede 1882) kot dušni pastir in kmet poet, se je bil sicer dobro vživljal, saj si je napravil tam gori celo lasten dom, a bil je predaleč od mesta in zdravnikov. Zdrav pa Gregorčič nikoli ni bil posebno; zlasti proti koncu življenja je bil stalno v nevarnosti, da ga kak nenavadni napad zlomi. Na Gradišču se mu je bilo pripetilo, da je padel v nezavest ter bi bil verjetno umrl, da ni prišel »stari fant-prijatelj dohtar Ferdinand« (Predsmrtnica) iz Zalošč pri Dornbergu, ki ga je rešil.

V Gorico ga je pritegnila tudi lepa družba ožjih rojakov in prijateljev, ki ga je hotela iztrgati iz samote. In res se je Gregorčič zopet precej razživel. Tudi pesniško se je zopet malo razgibal. Lotil se je zlasti svetopisemskih knjig »Joba« in Jeremije. »Job« je obširna knjiga, ki jo je Gregorčič izdal l. 1904. s 118. psalamov vred. Obširen lep strokovni uvod mu je napisal poznejši nadškof dr. Sedej, do katerega je Gregorčič vedno čutil posebno spoštovanje. Prav tako je nameraval izročiti dr. Sedeju prevod Jeremijevih žalostink, katerega je tik pred smrtjo (oktober 1906) dokončal a še ne čisto opilil. Jeremijeve žalostinke so do danes ostale neobjavljene. Izšle pa bodo te dni v Ljubljani kot slavnostna izdaja za 100 let rojstva. Eno prinaša tudi »Gor. list« v današnji številki.

Gregorčič pesnikovanja nikoli ni popolnoma opustil. Tudi zadnja leta življenja se mu je dostikrat rima kar sama pritaknila k rimi in nastali so kratki verzi ali pa pe-

sem. Res v teh letih ni nastala nobena tistih svežih pesmic, ki so se ljudstvu tako priljubile; imamo pa nekaj globokih misli, odetih v lepe, brezhibne verze. V oktobru leta 1904. se je spomnil na 30 letnico rojstva prijatelja in sobrata Meška Ksaverja (Predragi, prevzorni moj Meško, — sin zemlje, a z dušo, nebeško); naslednje leto je spesnil še več takih prigodnic. Brž v januarju nam je podaril »Pesem« šolskodomске mladine« (Najlepši čas, mladosti čas: — kipi srce, cvete obraz), ki je lepa refleksivna prigodnica. V aprilu je umrl veliki hrvaški škof Strossmayer in Gregorčič mu je zaklical v slovo: »V delih mož na vek živil« Patra gvardijana kapucinskega samostana v Gorici je počastil v pesmi »Četrto stoletje...« (Živi naj pater gvardijan, — živi naj z njim ves samostan!). Ko so v Ljubljani odkrili Prešernov spomenik, je tudi Gregorčič proslavil ta znameniti praznik in »kralja pevskih duhov« s posebno pesmijo. Novemu goriškemu knezonadškofu dr. Sedeju je v marcu napisal v znak globoke hvaležnosti eno svojih najlepših priložnostnih pesmi. Prav tako je proslavil Josipa Stritarja ob njegovi 70 letnici. V tej pesmi se priznava za Stritarjevega učenca:

In tudi jaz i ne zadnji Tvoj učenec -
nabiral sem s tebe Tvoje kterih rni,
bil meni Ti si učenik - ljubljeneč!

Krepko domovinsko ljubezen pa izraža kratka pesmica »Na dan!«, ki spada poleg žalostink med zadnje Gregorčičeve pesmi.

V Gorici je Gregorčič živel na Goriščeku v hiši, ki je danes ne več. Preko tistega mesta pelje cesta na Korenj. Življenje mu je poteklo mirno

med prijatelji in častilci. Leta 1906. je pa zaslužil, da ne bo več dolgo. Obiskal je svoje znanke po Goriškem in Kranjskem, za hip se je povrnil v svoje ljubljene gore. V novembru ga je pa zadela lahka kap. Šele tedaj je legel v posteljo, čeprav je že poprej hiral. Trpel pa ni dolgo, kajti

že čez osem dni je zatisnil svoje trudne oči. Kropit so ga prišle neštete množice ljudstva. Počastil ga je tudi nadškof dr. Sedej. Bili so tu dnevi narodnega žalovanja. Na dan, ko so ga odpeljali dom v k očetu na hribček k sv. Lavrencu ob Soči, je vsa Gorica žalovala. Vse trgovine so bile zaprte. Došli so odlični slovenski možje iz vseh slovenskih krajev. Poslovilni govor je imel profesor Berbuč, pevec pa so mu zapeli »Nazaj v planinski raj«.

Končno je še profesor dr. Ozvald zaklical: »Veliki pesnik! V imenu naše mladine

Ti kličem na pot »nazaj v planinski raj« srčni: Z Bogom!« Na vsej dolgi poti od Gorice do Kobarida je ljudstvo ginjeno sprejemalo in pozdravljalo mrtvega pesnika. Društva, šolska mladina, narodno žensstvo je povsod pričakovalo sprevod in ga spremljalo do prihodnje postaje. Zvečer so

ŽIVLJENJEPIŠNI PODATKI

Simon Gregorčič se je rodil 15. oktobra 1844. v vasiel Vrsno pod Krnom. Nadarjenega dečka so dali starši po osnovnih šolah v goriško gimnazijo, kjer je študiral od leta 1853. do 1864. V šolah ga je zelo podpiral njegov daljnji sorodnik libušnjski vikar Anton Gregorčič. Že v gimnaziji je pisal pesmi, ter je zaslovel kot izvrsten verzifikator v slovenskem jeziku. To so bili njegovi pesniški začetki, iz katerih se je razvil v izvrstnega pesnika. Po maturi je vstopil na željo staršev v semenišče, kjer je tudi mnogo pesnil.

Splošno znana pesem »Njega nič«, ki jo pojo dandanes po vseh slovenskih krajih, je Gregorčičeva in zapel jo je v semenišču. Zapel pa je v semenišču še mnogo drugih pesmi, ki jih je objavil kasneje. L. 1867. je pri Sv. Duhu na Libušnjem zapel novo mašo. V duhovskem stanu se morda ni počutil dovolj srečnega, toda poznal je kot človek, kot Slovenec in kot duhovnik eno: odpoved, samozatajevanje.

Prva služba mladega kaplana Simona Gregorčiča je bila v Kobaridu. Tu je čar na lepem ustanovil slovensko čitalnico. Tam je našel prizanesljivca in dobrohotnega predstojnika dekana Andreja Jakšeta, kateremu je pozneje postavil literarni spomenik »Vrlenu možu«. Prav to bivanje v Kobaridu je iz Gregorčiča napravilo pesnika, kakor ga je tedaj slovenska zemlja komaj čakala in klicala. Ko je

dospeli v Kobarid, ki je bil ves razsvetljen. Rakev so položili v cerkev, kjer so gasilci stražili vso noč. Ob sedmih zjutraj so se začele obredne molitve. Najprvo je bilo deset sv. maš. Ob devetih pa se je sprevod jel pomikati proti Sv. Lovrencu in tam so goriškega slavčka položili k večnemu počitku. Preko njegovega groba je divjala vojna in še danes ni miru, a pesnik spi nevzdravno spanje tam pod sivim očakom Krnom. Duh njegov pa gotovo spremlja narod, katerega je tako ljubil, želeč mu najboljšo otnino.

Josip Stritar pod vplivom Schopenhauerja in drugih sodobnih evropskih mislecev pričel razvijati svoj pesniški (svetobolni) nazor, je Stritar sicer napisal nekaj pesmi, toda, ko je prejel od Simona Gregorčiča prve pesmi, je vzdiknil: »Vendar, to je prava poezija!«

L. 1875. je bil Gregorčič imenovan za kaplana v Rifenberk, kjer pa se je slabo razumel s tedanjim župnikom. Zato se je poslovil od Rifenberka in to slovo celo vpsnil v znani pesniški, nekaj let pa nato preživel v Gorici, oziroma pri svojem prijatelju Gruntarju, notarju v Logateu.

L. 1882. je izdal prvi zvezek svojih poezij in uspeh je bil velikanski. Celo ubožni dijaki so kupovali to »zlato knjigo«, kakor so jo tedaj imenovali.

Od l. 1882. do l. 1887. je bil Gregorčič vikar v Prvačini, nato pa je do bil pisateljsko ustanovo; potoval je v Dalmacijo, da bi si zboljšal zdravje.

Pesnil pa je Simon Gregorčič še dolgo, skoraj do svoje smrti. Leta 1902. je izdal še tretji zvezek svojih »Poezij«, l. 1904. pa svoj verzificirani prevod svetopisemskega »Joba«. Leta 1903. se je Gregorčič preselil v Gorico, kjer je novembra 1906. umrl. Pokopan je bil pri Sv. Lovrencu na Libušnjem, kakor je sam želel.

Dr. Joža Lovrenčič:

Iz spominov na Simona Gregorčiča

V drugi šoli nas je učil slovenščine profesor Fr. Plohl. Bil je že vpokojen, a je le prevzel supleturo na naši goriški gimnaziji. Narodnjak je bil, kar je razodevala sleherna njegova beseda, naj nam je razlagal Janežičevo slovnico ali tolmačil pesmi in sestavke v Sketovi čitanki. In kako je znal vzbujati v nas ljubezen do naše lepe materinščine! Vzpodbujal nas je, naj se učimo tudi takih pesmi, ki niso predpisane.

Jaz sem bil tega neznanško vesel.

Tisto leto se je bil preselil Simon Gregorčič z Gradišča v Gorico. Spominjam se, kako me je prevzelo, ko sem ga prvič srečal v Gosposki ulici, vračajoč se iz šole. Tedaj sem sklenil, da se naučim do prihodnje slovenske ure katero njegovih pesmi, da bi jo deklamiral. V domači knjižnici deškega semenišča sem si izposodil Gregorčičeve Poezije in se odločil za »Naš čolnič otmino!«

Z vsem ognjem mladega srca sem se vživel v pesem, v kateri sem videl Gregorčiča kot pogumnega pastirčka tam gori na vrsenskih pašnikih, ki sem jih od daleč poznal, saj sem jih vsak dan gledal iz Kreda, ko sem bil doma, v Gorici sem kot on pozdravljal Sočo in ugibal, ko smo šli ob njej na sprehod, kje se je pognal Gregorčič kot dijak v njene razbesnele valove, da je materi tuji rešil otroka, in še mislil na čolnič našega naroda, ki mu je treba pomoči...

Tisto jutro pred slovenščino sem bil ves nemiren ob misli, ali se mi bo deklamacija posrečila.

Profesor Plohl je vstopil v razred, stopil za kateder, si nataknil ščipalnik, ki ga je imel na črni vrvi in vpisal odsotne. Nato je ščipalnik z zamahom roke vrغل v nosa in pogledal po razredu.

»Pojdi« me je dregnil prijatelj Peter Butkovič.

In sem šel iz klopi in povedal z drhtečim glasom profesorju, da bi rad deklamiral Gregorčičevo pesem »Naš čolnič otmimo«.

Profesor se je nasmehnil očetovsko in prikimal.

Stopil sem na oder in iz prvih glasov, ki so se mi še tresli, prešel v deklamacijo z ognjem in navdušenjem, ki se je stopnjevalo v koncu do skrajne odločnosti, ki jo je narekovala ljubezen do domovine:

Jaz vržem sè v morje, naj
tuli vihar,
za mano, za mano, kdor
je plavar,

brodarjem pomoči nesimo,
naš čolnič pogube otmimo

Profesor je bil zadovoljen, me pohvalil in še rekel, da bo povedal pesniku, ki se je preselil v Gorico, kako se učimo njegovih pesmi in kako lepo jih deklamiramo...

Ali je to storil, ne vem. Mogoče pa je hotel s to obljubo samo vzpodbuditi, da bi se še bolj navdušili za slovenščino.

10. Oh, svoje kuhale otroke,
da vtolažile bi si glad,
so mamk ljubečih nežne roke;
zblaznele boli so globoke,
videč sijonske hčere pad.
11. Jehova užaljen zrl je s trona,
oddušek poln je srdcu dal, —
kaj trpel bi zločinstva onal?
Požar zavnel je vrh Sijona,
požgal je, uničil vse do tal.
12. Ne, kralj noben na širnem sveti
in zemlje sin noben nikjer
vnaprej ni v duhu mogel zreti,
da skoz ta vrata trdna vdreti
bi vtegnil kdaj sovražnik kter.
13. Za grehe vedežev — lažnikov,
ki le slepili naš so rod,
za grehe zlobnih svečenikov,
ki lili tu so kri svetnikov
poslal to kazen je Gospod.
14. Slepilci pa i ti pretkani,
ki slepi tavajo zdaj krog,
s krvjo so vsi omadežvani;
dotakni se vsak jih brani,
ker plašč jim poln krvavih prog.
15. Kriče pred njimi: »Proč! nečistil«
prav kakor gobavci kličoč;
beže med tujce, — ni koristi;
sprejem povsod jih čaka isti
povsod kriče jim: »Proč, le proč!«
16. Razgnal jih božji srd nemili,
On ne ozre se več na njé;
ker niso starejšin častili
ker so duhovne sramotili
na nje je prišlo to gorje.
17. Oči so skor nam oslepele
z razglednic v daljno daljo zroč;
pomoč zazreti so hotele,
a ni je bilo z zemlje cele,
proč up je naš, proč naša moč.
18. In nismo smeli ni hoditi
po naših ulicah, poteh:
povsod so znali zanke skriti;
pač konec naš je moral priti
in prišel nam je za naš greh!
19. Zasleduje noge krvave
kot orli nam, ko truma ujed,
pode črez gorske nas višave,
drve skoz gole nas puščave,
nikjer jim naš ne zgine sled.
20. Še on maziljenec Jehove,
ki varni smo čutili vsi
pod škitom sence se njegove, —
on padel je v sovragov rove,
ž njim padli mi — rešitve ni!
21. Edomska hči le se radosti,
razkošja čašo zdaj pijoč,
a čaka kupa te bridkosti,
opije te in v vsej nagosti
pokaže Bog te kaznujoč.
22. Sijonska hči, tvoj rod za kazen
zdaj zobujoč na tujih tleh,
ne bo več razkropljen narazen;
a hči edomska, neprijazen, —
Bog tvoj, kaznec, odkrije greh.

JEREMIJ PREROKU — DOMOLJUBU

(Epilog k Jeremijevim žalnicam.)

Veledomoljub prerok,
neumrljivi Jeremija,
nad Sijonom, solz potok,
razdejanim tam prelija,
naroda noseč gorjé.
Zroč sijonske razvaline
in ponižbo domovine
lije svete te solze.
Lil jih je, še zdaj jih lije
o razpadu domačije;
nikdar se ne posuše
njega narodne solze.
Večne so in bodo večne;
vsaka v pesmi zdaj še sije:
solzni biseri so to;
ni jih lilo le oko,
zroč, čuteč, noseč, bridko
bol očine prenesrečne,
voda iz oči to ni,
to je živa srčna kri,
zdaj še teče, še živi.
Kakor školjke vsledi ran,
same bridko bol trpeč,
bisere rode na dan,
dar žareč, krasno blesteč, —
smrtno ranjeno srce
nam preroka Jeremije
dalo bisere je te.
Mož on bil je bolečin —

in naš rod je rod — trpin;
on prerok je velik bil,
nili v duhu tudi zrl
jarma, kateri nas bo trl,
solz za nas ni tudi lil?
Kot za svoj — za naš rod lije
v pesmih jih še zdaj ta dan:
saj smo narod — Jeremije,
narod, ko njegov, teptan,
rod preziran, razdejan.

Zadnje domovanje Simona Gregorčiča pri Sv. Lovrencu

SPOKORNI PSALM

Gospod srdil me ne strahuj,
me v jezi svoji ne kaznuj!
Daj milost, ko sem ves bolan,
ozdravi boli me in ran.
Potrte vse so mi kosti,
duh zbeگان je, srce drhti,
trpim, trepečem poln nadlog, —
dokaj še vse bo to, moj Bog?!

Spet milo v me poglej Gospod,
otmi mi dušo vseh nezdolj:
po svoji milosti, ko kdaj,
spet zdravje mi, življenje daj!
Saj kdo Te mrtev bo častil,
kdo Te v predpeklju bo slavil?
Izmučen ves bridko ječim
vso noč na vzglavje se solzim;
drhtim in se solzim na moč
v ležišču svojem slednjo noč:
skalil oči mi Tvoj je srd,
postaral me sovrag je trd!

Tržaški zaliv in tržaške ribnice

Ni ga bilo z lahka človeka, ki bi pričel v Trst ne obiskal vsaj glavnega ribjega trga, posebno ako je obiskovalec bil z dežele. Tržaški ribji trg pa je bil res obiska vreden v zlatih časih miru. Bil je brezdvomno eno izmed mnogih src malega vele mesta, kakor je pravzaprav Trst. Ribji trg, ali po tržaško »peškerija«, je za Trst značilen. Njegova lega je skoro vsem dobro znana. Nahača se med dvema pomoloma »Peškerija« in »Venezija«. Zgrajen je nekako cerkvi podobno in ima celo stolp z uro. Danes se morda zdi precej zapuščen in po pravici. Kakor večna drugih živil, so tudi ribe izginile s tržaškega trga. Vzrokov je mnogo in ni naš namen, ne naša naloga naštevati te vzroke, mislimo pa da je to tudi povsem nepotrebno. Vojna je in treba je pač polpreti... Nekdaj pa ni bilo tako in v lisle čase sega zanimivost tržaškega ribjega trga. Kdor je pred leti imel priliko prisostvovali vrvenju v zgodnjih jutranjih urah okrog ribjega trga, je zamogel reči, da je videl res nekaj zanimivega. Ribiški čolni in večje ribiške jadrnice — dokler ni pozneje zaropotal molor na ladjah — so že v prvih jutranjih

urah, še predno se je prav zdani- lo začele razkladati svoje srebrno breme. Posebno spomladi in poleti, v času sardel, sardonov škombrov je vrvenje okrog ribjega trga zelo živahno, ker le tri vrste rib tržaškega zaliva tvorijo brezdvomno glavno žilo dohodkov tržaških, barkovljanskih, svetokriških in deloma istrskih ribičev in istočasno tudi eno glavnih živil tržaškega prebivalstva, ne glede na njih slan in njih gmojne razmere. Od najrevnejšega pa do bogalčinov so pred časom črpali eno najboljših živil na tržaškem ribjem trgu. Seveda so za revnejše bili tu morda le sardoni in druge male ribice, k večjem sardelu in za bogatejšega ribe večjega obsega, kakor škombri, volpine, brancini, lonine i. t. d. Za bolj premožne so bili tudi morski pajki in raki, od navadnih na do aragost, ki so vedno velale za kraljevo jed. Tudi jegulje »bižali« so bili namenjeni skoro izključno listim, ki so zamogli razpolagali s polnim mošnjičkom. In potem školjke, od morskih uši in takozvanih »mušolov« pa do dragocenih ostrig, ki so ravnotako bile tam le za lisle, ki jim ni bilo treba gledati na vsak vinar.

In sipe in kaa mari — zdi se da je vsaka vrsta morskih živali skrbeli za to, da ena pasma teh vrst pride navadno le na mizo premožnejših ljudi. Izmed sip, ki so nekaj bile zelo cenene so kalamari listi, ki so se vedno držali nekako ponosno in izbirali vedno gosposke mize. Seveda je šele pri izbiri razstavljenih rib prihajala razlika kupcev na dan. Ni bilo težko spoznati poznavalca rib, ko je izbiral in gledal ribo, opazova škрге, ki morajo pri sveži ribi biti lepo rudeče in oči, ki ne smejo izgubiti svoje čistosti, ako hočemo, da nam bo riba ugajala. Isto tako se je kmalu spoznalo človeka, ki je iskal po ribnici kako vrsto rib, ki mu ne bo olajšala preveč mošnjička. Spoznalo se je takoj skrbno gospodinjstvo, ki si je ponavadi ogledala prej vse ribe, ki so bile na trgu, predno se je odločila za nakup in pa žensko, ki kupi prvo blago ki naide, le da preje opravi. Ribji trg je morda edini, kamor so vedno zahajali tudi moški in tam kupovali. Nosi li lep »škarloc« rib ali rakov z ribjega trga je od nekaj veljalo za nekaj finega.

Nekaj let sem zažari morje pred mestom zvečer v stofinah biesčecih lučih. So to motornih čolnov napoletancev, ki so prinesli v Tržaški zaliv način ribjega lova z »lamparami« to je z električno lučjo izredne svetlobne sile (4.000) sveč. Ta način je bil precej kriliziran in morda ne baš po krivici. Dejstvo je, da ribe, sad lakega lova, niso zdaleka tako dobre kakor one ujete s starim načinom. Kakor vsakdo ve dere skoro vsaka žival po noči k izvirov močne svetlobe. Toda pri tej ne trpi — in ne vemo zakaj — le nobrota rib, temveč po mnenju edinih strokovnjakov, ribičev, splošno bogatstvo našega morja. Način lova uničuje tudi po mnenju ribičev velike množice mladih ribic in celo njih jajec. Posebno jaica kalamarov — ki sličejo grozdu, ki jih vsebujejo na milijone — trpijo in to je dokazano, strašno pri napoletanskem načinu lova. Nekatera središča tržaških ali okoliških ribičev pa ni hotelo — navzlic velikim gmojni izgubi — nikdar uporabljati novega načina lova. In pravi poznavalci dobrih rib so jim zelo hvaležni in raje plačajo mnogo več za sadove njihovega lova.

Upajmo, da bomo zopet kmalu zamogli izbrisati iz tega članka besedo »nekaj« in da bo kmalu zopet začelo vrvenje v zgodnjih jutranjih urah okoli tržaškega ribjega trga.

Razglas goriškega župana

Nemška oblast se pritožuje, da se kmetovalci niso odzvali na povelje, da se morajo odstraniti nasadi koruze in sončnic ter sploh vse grmičaste rastline, ki bi utegnile služiti kot skrivališča, in to v pasu širokem 200 metrov na vsaki strani sledečih cest:

cesta: Gorica - Sv. Lucija, Gorica - Ajdovščina; Gorica - Dornberg; Gorica - Gradiška; Gorica - Videm; dalje od sledečih železniških progah: Videm - Gorica - Zagrad; Gorica - Dornberg - Štanjel; ter okrog posadk nemške vojske in policije.

Prizadeti se vnovič pozivajo, naj se pokorijo zgoraj omenjenemu povelju *tekom 19. oktobra*, da ne bo nasadov odstranila oblast sama in da se izognejo kaznim, ki so določene za take slučaje.

Pojasnjuje se, da so od zgoraj navedenega povelja odvzeti nasadi in grmovje ob cestah, v kolikor te spadajo v obseg mesta samega.

Župan: Coronini.

Najbolj tiha ljubezen je ljubezen do dobrega.

